

AY KADIN İYİLEŞTİRME ZİYARETİ

The Healing Shrine of the Moon Lady

Gülkızılca Yürür¹

¹Y.Doç. Dr., İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD

ÖZ

“Ay Kadın”, önemli bir Hitit garnizon merkezi olan “Tapigga” kalesinin hemen yakınındaki Kızılca Köyü’ne ait bir iyileştirme ziyaretidir. Neredeyse sadece köyün insanların bildiği ve kullandığı, taş örme bir havuza akan bir gözeden oluşan bu ziyaretin şifalı sayılan suyunda yeni evli çiftler yıkanır ve kaynağın suyu ağrılara, mide hastalıklarına karşı içilir. Ay Kadın, iyileşme için rüyaya yatılan ziyaretler arasında sayılabilir. Fakat diğer ziyaretlerin aksine, bu ziyarette rüyaya yatılmaz, ziyaretin sahibi Ay Kadın, bu köyden hasta insanların rüyasına kendi girer ve onları gözeye davet eder. Ziyaretin kendine has karakteri ve iyileştirme usulü, bölgenin Hitit ve Frig geçmişi göz önüne alınarak, tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halk tıbbı; Spiritüel tedavi; Yerel tarih

ABSTRACT

“Ay Kadın” is a healing shrine of the Kızılca village, located in close proximity of the important Hitite military stronghold, the Tapigga Castle. It consists of a spring, flowing into a small stone pool. Newly wed couples bath in this pool, and people suffering from different kinds of pain, or with digestive problems, drink the waters of the spring. Ay Kadın can be regarded as one of the shrines with dream healing. However, instead of lying to dream in the shrine, villagers with health problems are visited in their dreams by a young girl, with a face so illuminous that one can hardly turn a direct gaze at. The lady of the shrine, on her own initiative, visits them and invites them to come to the spring for cure. In this article, the specific character and healing method of the shrine is being discussed with a focus on the Hittite and Phrygian past of the locality.

Keywords: Folk medicine; Spiritual therapies; Local history

GİRİŞ

“Ay Kadın Ziyareti”, Tokat’ın Zile ilçesine bağlı Yalın yazı beldesinin köylerinden, Kızılca köyünde bulunmaktadır. Köy, bir toprak ağasının çiftliğinde ortakçı olarak çalışmak üzere buraya yerleşen 3 büyük aile tarafından kurulmuştur. Ağa konağının çevresinde genişleyen köy, bir sel felaketi esnasında evlerin sele kapılmasıyla hasar görünce, köy şimdi bulunduğu, daha yüksek konumdaki yere taşınmıştır.

Köyün batısında “Çal Dede Koruluğu” olarak bilinen bir koruluk bulunmaktadır. Köyün doğusuna düşen, mera olarak kullanılan çayırık kısmına “Kanlı Çayır” denmektedir, zira bu çayırık bölge daha önce komşu köylerle, ölümle sonuçlanan kanlı çatışmalara neden olmuştur. Tamamen tarım ve hayvancılıkla geçinen köy halkı, buğday, arpa, nohut, ayçiçeği ve şeker pancarı üretmektedir.

Lokman Hekim Dergisi, 2015;5(3):108-114

Geliş Tarihi - Received: 16.04.2015; Kabul Tarihi - Accepted: 01.09.2015

*İletişim - Correspondence Author: Gülkızılca Yürür, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Mahmutbey Dilmenler Cad. No.26 Bağcılar, İstanbul- Türkiye
kizilca2002@yahoo.com*

Köy gençleriyle yaptığımız görüşmede, eskiden burada haşhaş ve kenevir üretimi de yapıldığı ve bunların iyi bir gelir kaynağı olduğu belirtilmiştir. Gençler, ip üretimi ve dokumacılıkta kullanılan kenevirin ekiminin yasaklandığını, haşhaş ekiminden de, kötü niyetli kişilerin onların bilgisi olmadan tarladaki çiçeği çizerek, başlarını belaya sokacağı endişesiyle, köylünün geri durduğunu söylemişlerdir. Özellikle buğday taban fiyatlarının düşmesi ve şeker pancarı üretimine kota getirilmesiyle, köylülerin geliri oldukça düşmüş, köydeki genç insan nüfusu gerilemiş, öğrenci yokluğundan köyün okulu kapatılmıştır¹.

Bölge bereketli topraklara, zengin su kaynaklarına sahiptir ve özellikle üzüm bağlarıyla tanınmaktadır. Hatta çevre köylerden çiftçiler, üzümünün çok iyi olduğu bilinen bu bağlardan hasat yapabilmek için, gelip Kızılca köyünden bağ satın almaktadır.² Bu Alevi köyünde, içinde bir dedesi ya da babası bulunmayan bir cem evi vardır ve başka bir bölgede yaşayan bir Bektaşî babası, belli aralıklarla köyü ziyaret ederek, hizmet görmektedir.

Köyde bulunan Ay Kadın Ziyareti aslında, taştan örülmüş yuvarlak bir havuza akan bir kaynak suyundan ibarettir (*Resim 1*; Kaynak. Ulu, Mehmet Emin (17 Ekim 2005). Erişim: Temmuz 2009, <http://unyezile.com/alp1.htm>)

Ufak bir koruluğun içinde, tarlaların arasında, köy yerleşiminden yürüme mesafesiyle 5-10 dakikalık uzaklıkta bulunan su kaynağı, iri taşlardan örülmüş, alçak bir havuza aktıktan sonra, kaynağın karşı tarafındaki, ince bir toprak suyulundan, çevredeki araziye akmak üzere, akışına devam etmektedir.

Ziyarete, dua edilecek, niyaz edilecek herhangi bir taş, sütun, duvar vb. bulunmaz. Aslında ziyarette yerine getirilen işlemler, gitme nedenine bağlı olarak, bu kaynağın suyundan içme ya da, suda yıkanmaktan oluşur. Baş ağrısı, karın ağrısı ve mide sorunu çeken veya diş ağrısına şifa arayan hasta, kaynak suyundan içer. Ayrıca, köyde yaptığımız görüşmelerde, şiddetli mide sancısının yanı sıra, bir baş ağrısı ve bir diş ağrısı örneğinde de, ziyaretin etki gösterdiği anlatılmıştır. Görüşmeciler, Ay Kadın Ziyaretinin suyunu, ağrıya neden olan tüm sağlık durumlarında içtiklerini söylüyordu.³

Köylülerin açıklamasına göre, kaynak suyunun hastalıklara şifa olarak içilmesinin yanı sıra, düğün öncesinde, köyün evlenecek çifti, hem gelin hem de damat, Ay Kadın Ziyaretinin suyunda yıkanmaktadır. Bunun bir bereket ritüeli olduğu aklımıza geldiyse de, köyde konuştuğumuz insanlar, gelin ve damadın Ay Kadın suyunda yıkanmasının nedenini bilmediklerini, burada bir bereket, çocuk sahibi olmaya yardım ya da kurulacak aileyi kutsama bağlantısı görmediklerini belirtmişlerdir. Ne düğün öncesi yıkanmaya gelen çiftler, ne de şifa arayan hastalar, ziyarete kurban adamamaktadır ve iyileşme sonrasında, ziyaret için kurban kesilmesi gerekmemektedir; yani Ay Kadın, karşılıksız hizmet veren bir köy evliyasıdır.

Resim 1. Zile, Kızılca Köyü'ndeki Ay Kadın Ziyareti.

Ziyaret, köyün dışında fazla tanınmamakta, hatta yürüme mesafesi uzaklıktaki, bölgenin belediye merkezi olan Yalın yazı beldesinde bile, Kızılca köyünde bir ziyaret olduğu pek bilinmemektedir. Yakındaki Zile ilçesinde, epey soruşturmamıza rağmen, Ay Kadın Ziyaretinin ismini duymuş kimseyi bulamadık. Görüldüğü kadarıyla, Ay Kadın sadece Kızılca köyüne hizmet veren, bu köye özel bir ziyarettir, dışarıdan buraya misafir ya da hasta gelmemektedir, bu küçük kaynak, ünlü bir ziyaret değildir. Ancak Kızılca köyü sakinleri, eskiden daha alçak bir bölgede kurulmuş olan köyün bir sel felaketi sonrasında daha yüksek olan şimdiki yerine taşınmasından önce de, bu ziyarete başvurulduğunu, kuşaklardan beri Ay Kadın'ın Kızılca köyünün dünyasında yeri olduğunu belirtmişlerdir⁴. Yani Ay Kadın, Kızılca köylüsünün dışında kimseye hizmet vermemekle beraber, bu köyle yakın ve sıkı bir birliği bulunmaktadır. İşin ilginç tarafı, bir baş ağrısı vakasında, Ay Kadın'ın rüyaya girerek kaynağa çağırdığı ve şifa verilen kadın hasta, köyden başka bir yerleşime gelin gitmiş, bu köyden olan ama artık köyde yaşamayan bir kişidir⁵. Belli ki Ay Kadın, uzakta bile olsa, insanlarına sahip çıkmaktadır.

ZİYARETİN KENDİNE HAS İŞLEYİŞİ

Ay Kadın Ziyareti, kendine has bir yöntemle, rüyalar üzerinden iş görür. Bu nedenle, rüyaya yatma yoluyla hastalıklara çare aranan ziyaretler arasında ele alınması mümkündür. Ancak, diğerlerinin aksine, bu ziyarete gidilerek, rüyaya yatılmaz. Ay Kadın Ziyaretinde, hasta şifa aramak için ziyarete gelmez, hasta kişiye, Ay Kadın rüyada görünerek, onu şifa aramak üzere kaynağından su içmeye davet eder.

Bize aktarılan üç iyileşme deneyiminin ikisinde hasta bireyler kadın, birinde bir erkek çocuktur. Hasta erkek çocuk örneğinde, şiddetli karın ağrısı çeken çocuğun ağrısının geçmesi için, Ay Kadın gelip, çocuğun annesinin rüyasına girmişti. Anneye rüyasında, çocuğu ziyaretin etrafında dolandırması ve kaynak suyundan içirmesi önerilmişti. Anlatıcı olan, çocuğun akrabası hanımın belirttiğine göre, ertesi gün çocuğun midesindeki sorun geçmişti.⁶ Yani Ay Kadın, rüyada uygulanması gereken ritüeli de, anneye açıklayarak, tedavi yolunu göstermişti.

Görüşme yaptığımız, köyde yaşayan dört erkek böylesi bir deneyim yaşamamıştı⁷. Burada ilginç bir durum, köyde bize aktarılan her üç örnekte de, Ay Kadın ziyaretinin evliyasının kadınlara rüyada görünmüş olmasıydı. Ancak, Ay Kadın'ın daha çok kadınların rüyasına giren bir evliya olduğunu söylemek için, elimizde yeterince örnek yoktur.

Bize aktarılan üç anlatının diğeri, şifa bulma halini şahsen yaşayan bir hanıma aittir. Dişi ağrıyan bu hanım, rüyasında çok güzel, yüzü ışıltıyan bir gelinlik kız görür. "O kadar güzeldi ki, yüzüne bakamıyordum" diye gördüğü kızı tarif eden hanım, rüyasında bunun Ay Kadın olduğunu anlar ve ona dişinin ağrıdığını söyler. Ay Kadın "o zaman gel, kaynaktan bir tas su iç" diye öğütte bulunur. Ertesi gün kaynaktan su içen kadının diş ağrısı, akşama doğru epey hafiflemiş, ama tamamen geçmemiştir. O gece yine rüyasına giren Ay Kadın'a, "ağrı hafifledi ama geçmedi, niye böyle oldu?" diye hesap sorduğunda, Ay Kadın "ne yapalım, elimden bu kadarı geldi" diye cevap verir.⁸ Anlatılan üçüncü örnekteyse, başka bir köye gelin gitmiş, ama çok şiddetli baş ağrıları çeken bir hanımın, rüyasına giren bir gelinlik kızın öğüdüyle, köyüne dönerek Ay Kadın kaynağından su içtiği, bundan sonra o şiddetli baş ağrılarından kurtulduğu aktarılmıştır.⁹

Kaynağa giden yolu bulmamıza yardımcı olan iki köylü genç, yolda Ay Kadın ziyaretinin işlevinden bahsederken aslında sadece kaynağın suyunda evlenecek çiftlerin, düğün sabahı yıkandıklarını belirtmiş; Ay Kadın'ın rüyalara girerek, hasta kişilere şifa önerdiğinden, onları rüyada kaynaktan su içmeye davet edip, bu yolla şifa dağıttığından söz etmemişlerdi¹⁰. Bunun iki nedeni olabilir: Bu kişiler dışarıdan gelen bir araştırmacının, bu yaklaşıma "hurafe, batıl inanç, geri kalmış köylü adetleri" gözüyle bakıp, ciddiye almayacağını düşünerek, anlatmamayı tercih etmişti. Ya da, Ay Kadın ile rüyada temasa geçerek, acılarını dindirmek üzere kaynak suyundan faydalanma deneyimini, gerçekten de sadece kadınlar yaşamaktaydı ve yaşadıkları bu deneyimi ve duydukları minneti paylaşmak istemişlerdir.

KIZILCA KÖYÜ'NÜN KENDİNE HAS KONUMU

Rüya yoluyla şifa aranan ziyaretler arasında, Ay Kadın şüphesiz hastanın ziyarete rüyaya yatmasıyla değil, evliyanın ağrı çeken köy halkının rüyasına kendi çıkıp gelmesiyle, kendine özgü bir ziyarettir. Ancak, Kızılca Köyü'nün bulunduğu bölgenin kendine has tarihiyle de, ziyaretin hem ismi, hem de bölgede az rastlanan bir örnek olan, kadın evliyası, üstünde düşünölmeye değer özelliklere işaret etmektedir (*Resim 2*; Kaynak: Zile Haber (9 Aralık 2011), <http://zilehabercom.blogspot.com.tr/2011/12/zile-kzilca-koyu.html>).

Boğazköy dışında, sayılı Hitit arşivlerinden birinin keşfedildiği, Hititlerin azılı düşmanları Gaska Krallığı ile sınırlarında yer alan, önemli bir garnizon kenti olması dolayısıyla, yoğun asker ve nüfus hareketlerine sahne olan Hitit kenti Tapigga, Kızılca Köyü'ne yürüme mesafesiyle 15-20 dakika uzaklıkta bulunmaktadır.^{11,a} Prof. Dr. Sedat Alp başkanlığında, Maşat Höyük'te başlatılan kazılar, Prof.

a "... Boğazköy'den sonra, önemli sayıda mektup (96 adet) Tokat ilinde, Zile yakınındaki Maşat Höyük (eski adı Tapigga) kazılarında ele geçmiştir. Burası, Hitit topraklarına sürekli saldırılar düzenleyen Gaşga ülkesi sınırında bir garnizon şehridir. III Tuthaliya (MÖ XIV. yüzyıl başları) devrine tarihlenen mektupların çoğu, kral ve başkentteki bürokratlar tarafından, Maşat'taki askeri valiye ve diğer görevlilere yazılmıştır. Pek az bir kısmı, Maşat'tan krala yollanan mektupların kopyaları veya yollamaya fırsat kalmadığı için Maşat'ta kalan son mektuplardır. Yazışmalarda genel olarak, düşman hareketleri ve bunların dikkatle izlenmesi, kraldan, destek yaya ve arabalı savaşçı istekleri, bu savaşçıların gönderildiğinin bildirilmesi, Gaşkaların

Resim 2. Tokat, Zile'deki Kızılca Köyü

Dr. Tahsin Özgüç tarafından devam ettirilmiş ve politik, ekonomik, askeri hareketler konusunda bilgi veren mektup tabletlerinin yanı sıra, ortaya çıkarılan büyük tahıl ve erzak depoları, Tapigga'nın canlı ve zengin bir merkez olduğunu göstermiştir.¹² Geç Hitit döneminde kent, tepenin üstüne kurulu bir büyük kale, kalenin içindeki iki katlı bir saray ve tapınak binası ve kaleyi çevreleyen köylerden oluşmaktadır. Kaleye düzenli vergi veren bu köylerin etrafında, sürekli işlenen, geniş tarlalar yer alıyordu. Saray arşivinde bulunan yazışmalardan, bölgede özellikle tahıl ve üzüm yetiştirildiği anlaşılmaktadır.¹³

Günümüzde Maşat Höyük olarak bilinen Tapigga'da, MÖ 2500 yıllarına tarihlenen, erken Hitit döneminden, altın, gümüş ve bakır işçiliği atölyeleri gün yüzüne çıkarılmıştır. Yine bu höyükte, diğer iki Hitit katmanının üstünde, MÖ 750 - MÖ 300 arasında varlığını sürdürmüş olan, Anadolu'daki 15 önemli Frigya yerleşimlerinden birinin kalıntıları tespit edilmiştir.^{14, b}

Tahsin Özgüç, bölgedeki Bronz ve Demir Çağı yerleşim silsilesini şöyle özetlemiştir:

*Maşathöyük'ün son kültür katmanı MÖ 1000 - MÖ 400'lerin ilk yarısını, Friglerin Demir Çağ dönemini kapsar. Bu dönemde sadece höyüğün en yüksek kısmında bulunan kale yerleşim için kullanılıyordu. Kazılarımızda ortaya çıkarılan en erken yerleşim, kayanın üzerine doğrudan inşa edilmiş olan kale katmanı, erken Bronz Çağı'na tarihlenmektedir.*¹⁵

Hititlerin su kaynakları, göller ve nehirlere atfettiği kutsiyet ve Hitit arınma ve sağlık ritüellerinde suların belirleyici işlevi, ritüel akışlarının ayrıntılı tasvirini içeren çok sayıda tabletin çevirileri sayesinde, kanıtlanmıştır.¹⁶ Bu durum, Kızılca Köyü'nde bulunan ve bir su kaynağının içine aktığı bir taş havuzdan oluşan bir iyileştirme ziyaretinin, belki Hitit ve Frig uygarlıkları boyunca da kutsal kabul edilmiş olabileceği fikrini akla getirmektedir. Kızılca Köy'ün bu kadar yakınında, 2200 yıl boyunca varlığını sürdüren önemli bir Hitit ve daha sonra Frig yerleşiminin bulunması, Ay Kadın ziyareti bağlamında, inancın sürekliliği konusunda bir ipucu teşkil edebileceğinden, anlam taşımaktadır.

HİTİT VE FRİG İNANCINDA, ANA TANRIÇA KUBABA (KİBELE) VE AY TANRISI MEN

Geç dönem Hitit panteonunun merkezi konumdaki kutsal figürlerinden Ana Tanrıça Kubaba'ya tapınmanın, Maşat Höyük'de yeri olduğunu, kazılarda çıkarılan ve Tokat müzesinde görülebilen bir küçük Ana Tanrıça figürüne dayanarak söylemek mümkündür. Yine yakınlardaki Erbaa-Horoztepe'de bulunan ve Erken Tunç Dönemine (MÖ 3000-1950) tarihlenen bir çocuk emziren Ana Tanrıça figürünü, bölgede Ana Tanrıça kültürünün baskınlığına işaret etmektedir. Zira kazılarda, bu figürler ve Anadolu'nun kutsal hayvanları geyik, dağ keçisi ve boğa heykelcikleri dışında, kutsal simge olduğu düşünülebilecek objelere rastlanmamıştır.

Prof. Dr. Kemalettin Köroğlu, Anadolu'da Kibele tapınması üstüne şunları söylemektedir:

... Doğrudan ilişki kurulamasa da, doğurganlığı ve bereketi temsil ettiğine inanılan Ana Tanrıça anlayışı Anadolu'da Neolitik Çağ'a kadar uzar. Phryg Ana Tanrıçası ile sembolleri ve tapınımı benzeşen bir diğer tanrıça Geç Hititlerin Kubaba'sı idi. Phryglerin en ünlü tanrıçası ilk kez VI. Yüzyıl yazıtlarında "Matar" (Anne) veya "Mother" biçiminde kaydedilmiştir. Birkaç yazıtta "Kübiley" (dağların) sıfatı ile birlikte anılır. Tanrıça Greklere ve Romalılara bu sıfatından dönüştürülen "Kybele" veya "Cybele" olarak

yağmalamasına meydan vermeden ekinlerin biçilmesi, üzümün toplanması, kaçaklar, körler (çoğunlukla değirmenlerde çalıştırılırdı), görevlilerin kralın huzuruna çağırılması vs. gibi konular ele alınmıştır."

b "Ege Göç kavimleriyle Batı Anadolu'yu istila eden Frigler Tokat yöresindeki çekerek Tozanlı, Kelkit çayı boylarında kurulu Hitit kentlerini işgal etmişlerdir. M.Ö. 8 ve 7. yy da yüksek düzeyde bir uygarlık kurmuşlardır. Maşat höyükte Frig dönemine ait yapılar ve çeşitli eşyalar bulunmuştur."

geçmiştir... MÖ II. binyılın ortalarından beri bilinen tanrıça, I. binyılda özellikle Kargamış'ta ön plana çıkmış; Kilikia ve Sardes'te de tapınım görmüştür. Phrygler de Urartular gibi yüksek kayalıklara kapı benzeri kutsal anıtlar yapmışlar ve tanrıçayı burada kutsamışlardır...

Koroğlu, aynı yazısında, Friglerin Güneş Tanrısı Sabazios ve Ay Tanrısı Men'e tapınmaya da önem verdiğini belirtmektedir.¹⁷

Ay Tanrısı Men, şifa dağıtan, iyileştirme için başvuru bir Anadolu sağlık tanrısıdır. Çeşitli kültürlerde, ay kültünün tanrıçalarla bağlantılı işlendiği görülse de, örneğin Mezopotamya kökenli, erkek ay tanrısı Sin, Hitit panteonuna bu isimle girmesinden tanınmaktadır. Anadolu'nun önemli tanrıları arasındaki Men, omuzunda bir hilal taşıyan, güçlü bir yetişkin erkek olarak temsil edilir.¹⁸ Banu Büyükgün, Tanrı Men'in Anadolu'daki tasvirlerini analiz ettiği yüksek lisans tezinde; Tanrı Men'in, bölgenin Roma kolonisi olduğu dönemde, Kabeira'da (Tokat Niksar), Men Pharnakou olarak, baş tanrı pozisyonunda tapınım gördüğünü belirtmektedir.¹⁸ Büyükgün'ün aktardığına göre; Romalı tarihçi Strabon, Tokat Niksar yakınlarında bir kasaba olan Ameira'da, Men Pharnakou'nun zengin bir tapınağı olduğunu kaydetmektedir. Bu tapınakta Pontus kralları krallık yeminlerini ediyordu ve burası aynı zamanda, ay tanrıçası Selene'nin de tapınağıydı. Büyükgün'ün de tartıştığı gibi, bölgede ay tanrısına tapınma, Roma döneminde de devam etmiş, belki de Hıristiyanlığın egemenliğine kadar sürmüştür.¹⁸

Algan, Ana Tanrıça Kibele ve Ay Tanrısı Men'i kadim Anadolu geleneğinin kültür üretiminin parçası olarak görmekte, Friglerden önce de, Anadolu'da Ay Tanrısı Men'e tapıldığını, Friglerin de, yerli halkın bu sağlık tanrısını devraldığını düşünmektedir:

*Ana Tanrıça Kibele, Çatalhöyük'te gördüğümüz üzere, daha neolitik çağda, yani milattan önce yedinci ve altıncı binlerde Anadolu halklarının başlıca tanrısı olduğu gibi, Frigler'in de en önemli tanrısıydı. Men de bir Anadolu tanrısı olup büyük olasılıkla Luvi kökenlidir. Ona özellikle Frigya ile Lydia bölgelerindeki yerli halklar tapınırdı. Helenler'in ay tanrısı dişi olup adı Selene'ydı. Bununla beraber aynı bölgelerde yaşayan Helenler de Men'e tapınırdı.*¹⁹

Ana Tanrıça Kibele ve Ay Tanrısı Men, halk arasında aynı kozmolojinin parçaları mıydı? Bu ikisinin, zaman içinde tek bir figürün içinde eritildiğini düşünmek mümkün müdür? Dünyanın çeşitli kültür ve coğrafyalarında, ana tanrıçanın, bir bakire-gelinlik kız (örneğin, Helen kültüründe Tanrıça Artemis, Eski Roma'da Diana, Hindu geleneğinde hem bakire, hem anne olan Kali, İskandinav panteonunda Aegir) olarak tasviri, zamanımıza kadar ulaşmış bir simgedir. Melek Şahan, "Anadolu'da Tanrıça" başlıklı makalesinde, tanrıçanın "sıradan dünya olayları yaşanırken karşılaşılan, ama yüzü olmayan bir varlık" olarak tanımlandığını belirtmektedir.²⁰ Görüşmemizde, Kızılca Köyü'nden bir hanımın rüyasına giren Ay Kadın'ı "o kadar güzeldi ki, yüzüne bakamadım" şeklinde tanımlaması, bu ziyaretin hanımına yakıştırılan bir öte dünya özelliği midir? Böylesi tanımların, binlerce yıllık gelenek aktarımında bir yeri olabilir mi? Sağlık işlerine bakan Ay Tanrısı Men, zaman içinde, ana tanrıçanın bakire yüzünün içinde eriyerek, Ay Kadın'a dönüşmüş olabilir mi? Herhalde bu soruların cevapları, zamanın tozları arasında kaybolmuştur.

Bu konuda düşmemiz gereken son not, Banu Büyükgün'ün yüksek lisans tezinde dikkat çektiği, Ay Tanrısı Men ve su kaynaklarının tanrıçası Anaeitis arasında kurulan bağlantıdır. Büyükgün şöyle diyor: "Men'e Lydia'da sıklıkla Artemis Anaeitis ile birlikte tapılmıştır. Bu iki tanrı Batı Anadolu'da en yaygın tapım görmüş yerel tanrılardır. Artemis Anaeitis Pers şifalı su tanrıçası Anahita'nın Artemis ile birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir ana tanrıça karakteridir"¹⁸. Büyükgün, oryantalist araştırmacılar arasında, Men'in de İrani kökenlerine dair bir tartışma yürütüldüğünü ve bu tartışmanın önemli argümanlarından birinin, Men, Artemis ve İrani kökenli Anaeitis'in bir arada karşımıza çıkması olduğunu belirtmektedir.¹⁸ Buna göre, "Pers Artemis'i" olarak bilinen tanrıça Anaeitis kültü, Artakserkses II döneminden (MÖ I. yüzyıl boyunca) Sassani dönemine kadar, kasıtlı olarak, Pers İmparatorluğu'nun egemen olduğu bölgelere yayılmıştır. Bölgenin MÖ VI. yüzyıldan, MS IV. yüzyıla, yani İskender'in istilasına ve Helenistik dönemin başlamasına kadar Pers İmparatorluğu'nun bir satraplığı olduğu düşünülürse; su kaynaklarının ve şifalı suların tanrıçası Anaeitis'in de buraya izini bırakmış olduğu hesaba katılabilir. Büyükgün, anlamı bir yazıtta, Anaeitis'e "Men'in anası" olarak hitap edildiğini belirtiyor.¹⁸ Yazar, Men, Artemis ve Kibele arasındaki ilişkide, Ana tanrıça'ya "Tanrının Annesi" rolünün verildiği, şifa arayan müminlerin, bu şifacı ana-oğul çiftine adaklarda bulunduğu, Batı Anadolu'dan çeşitli örnekler sunmaktadır. Öyleyse, Ay Kadın Ziyareti, şifalı suların sahibi ana

tanrıçanın ve bitkilerin ve suların döngüsüyle, yerin altının ve üstünün bilgisiyle ilişkilendirilen, oğlu Ay Tanrısının, zaman içinde bir kutsal karakter içinde erimesinin bir sonucu olabilir mi?

Anadolu'daki, rüyaya yatılarak şifa aranan ziyaretler genelinde ve bir Hitit ve Frig kentinin yanı başında hizmetine devam eden Ay Kadın Ziyareti özelinde, bir noktaya daha değinmekte fayda olabilir. Bu da; Hititler ve Friglerde, kutsal güçlerle temas kurmakta rüyaların önemi noktasıdır.

AY KADIN ZİYARETİ VE HİTİTLERDE RÜYALARIN ÖNEMİ

Antik çağda, yerin altındaki karanlık ve ateş dolu dünyanın, bizim yaşadığımız evrenin ve doğaya hükmeden tanrıların yaşadığı evrenin sınırlarını aşan; ama bu üç âlemin birbiriyle temasını sağlayan, özel rüyaların varlığı kabul edilmekteydi. Plutarkhos, ölmüş eşini almaya, yerin altına inen Orfeus'un, yer altı dünyasına giderken içine daldığı devasa krateri şöyle açıklamaktadır:

...Bu, gece ve ay tarafından paylaşılan bir kehanet yeridir. Yeryüzünün hiçbir yerinde ne sınırı, ne de belirli bir temeli vardır; Bütün insanlığın rüyaları ve hayalleri yoluyla, her yerde gezinip, durur.²¹

Dersim'in Pülümür ilçesine bağlı Aşkirek Köyü'nde görüşme yaptığımız, Şih Ahmet Ocağı'ndan genç bir dede ise, rüyaların nereden geldiğini şöyle açıklamıştı:

...Bizde bölünmüş bir ruh var, bir aynadaki sen, bir de canlı yarın. Rüya sana intikal eden gezginci ruhun, gerçek âlemlerde gezer. Rüya intikal eden gezginci ruh, sana rüyanın aynası vasıtasıyla, gerçek âlemleri yansıtır. Rüya âlemler arasında bir aynadır, çünkü ölüm gibidir. Gerçek âlemi ölünce görüyorsun. Rüya da, yüzde elli ölüm durumundasın. Rüya ölümün birinci perdesidir. Yardımcı ruh sana her şeyi gezdirip dolandırıyor, sana rüyada gösteriyor.²²

Büyük olasılıkla, kendini sancı ve acıyla belli eden hastalık halinin giderilmesi için, hastanın ya da bir yakınının rüyasına girerek, ona kılavuzluk eden Ay Kadın'ın, (ziyaretin etrafını dolanma ya da suyundan içme konusunda öğüt vererek), böylesi bir âlemler arası karşılaşma mekânı olarak rüyada kendini gösterdiği düşünülmektedir. İnsanlara iyi niyet besleyen ve yardım eden, hastalıkları iyileştirebilecek ya da geleceği görebilecek, hatta değiştirebilecek kadar güçlü olan, ancak normal yaşamda karşılaşılması mümkün olmayan kuvvetlere rüyada danışmak, bölgede binlerce yıllık geçmiş olan bir pratik olabilir.

Rüyalara, gelecek hakkında bilgi almak için olduğu kadar, sorunlu durumlarda tanrıların yardımını almak için de başvurulmaktaydı. Yasemin Arıkan, Hitit inancına göre tanrıların isteklerini insanlara rüyalarda bildirdiğine değinmektedir.^{23, c} Dinçol da, tanrıların insanlarla temas kurabildiği durumlar arasında, rüyaları saymaktadır.²⁴

Günümüzde halen, Anadolu'nun hemen her yerinde, yüce kuvvetlerle temasa geçmek için rüyaya yatılmaktadır. Özellikle akıl hastaları, saralı ya da felçli hastalar, ama aynı zamanda iç organ hastalıkları, ateşli hastalıklar, hatta Parkinson, astım gibi çeşitli kronik hastalıklar için, ziyaretlere başvurulur. Dersim, Antakya, Maraş Pazarcık gibi pek çok Alevi bölgesinde, hasta kişiler için rüyaya yatan ve bu kişi için gördüğü rüyayı yorumlayarak, teşhis ve tedavi yolu gösteren Dedeler vardır. Ancak, Antalya, Tokat, Antakya, Erzincan ve Dersim bölgelerinde, insanların kendi için, bir dedeye danışmadan rüyaya yattığı; rüyasında ziyaretin sahibi olan evliyayla karşılaştığını ve şifa bulduğunu anlattığı, çok sayıda örnekle karşılaştık. Yani buralarda, Antik Yunan'daki, örneğin Delfoi'deki kehanet merkezinde adet olduğu gibi, uzman rüya yorumcuları olması şart değildir.

Hasta gerçekten kutsal, ermiş kişiyle temasa geçip geçemediğini, onun iyi niyetini kazanıp kazanamadığını, ancak sürecin başarıya ulaşıp ulaşmamasıyla anlamakta; fakat bu durumda, başarısızlığın sorumluluğu da, tamamen deva arayanın omuzlarında kalmaktadır. Bir ara otoritenin yokluğunda, rüya yoluyla iyileşmeye dair anlatılan başarı öykülerinin, bireyin toplum içindeki konumunu pekiştirmek açısından önemi artmaktadır.

Alevi olan Kızılca Köyü sakinleri, yılın belli zamanlarında köy dışından gelerek, dini görevlerini yapmalarını sağlayan bir Bektaşî babası dışında, köylerinde herhangi bir dini otorite bulunmadığını

c Hititler, tanrıların rüya vasıtasıyla insanlara isteklerini bildirebileceklerine de inanmaktaydılar. Hititçe terim suppi ~~- "(dinsel bakımdan) temiz (yataktay) uyumak" yani belli bir konuda tanrıdan cevap almak amacıyla, dinsel yönden temizlenerek, rüya görmek üzere uykuya yatmak anlamındadır. Hititler'in tanrı iradesini öğrenmek amacıyla bu yöneme başvurdukları anlaşılmaktadır."

belirtmişti. Cumhuriyetten, tekke ve zaviyelerin kapatılmasından önce, Ay Kadın Ziyareti etrafında bir dergâh, burada hizmet veren bir dede ya da baba olup olmadığı konusunda elimizde bir iz yoktur. Ancak, ziyareti oluşturan havuzun etrafında, herhangi bir yapı izine rastlanmamıştır.

SONUÇ

Kızılca Köyü yakınlarındaki Hitit ve daha sonra Frig yerleşim merkezi Tapigga, arşiv belgelerine bakılırsa, toprak mülkiyeti olmayan köylülerin, askeri güce sahip bir derebeyine hizmetlerini sunarak yaşadığı bir merkezdi. Kızılca Köyü tanıtım sayfasından anladığımız kadarıyla, burada sonradan kurulan köyün sakinleri de, en azından ilk dönemlerde, büyük bir toprak ağasının yanında ortakçılık yapan, emeklerinden başka mülkleri olmayan, Hitit köylüleri gibi, tahıl ve üzüm yetiştiren köylülerdir. Köyde yaşayan bir yaşlı kişiye, Tapigga'da tahıl ambarı olarak kullanılan devasa küpleri gösterdiğimizde, "biz de çocukluğumda bulguru, bakliyatı tıpkı böyle küplerde saklardık" demiştir. Demek ki, aradan geçen 4.000 yıldan fazla sürede, bölgede mülkiyet ve üretim ilişkilerinde, temelden farklı bir sistem benimsenmemiştir. Günümüzde, bu köyde toprak ağası bulunmamaktadır ve topraklarının sahibi olan küçük çiftçiler ağırlıktadır. Ancak hükümetin küçük çiftçiyi ezen politikaları karşısında, köyün varlığını ne kadar süre daha devam ettireceği de, pek belli değildir.

Herhalde, burada bir köy var olduğu sürece, Hitit ve Frig köylülerinin de büyük olasılıkla yardımına koşan su kaynağı ziyareti Ay Kadın, Kızılca Köyü'nün dünyasının bir parçası olarak varlığını sürdürecektir. Köylülerin ağırlarını dindirme yöntemleri arasında yerini koruyacaktır. Tıp uzmanlarının, Ay Kadın'ın rekabetinden endişe etmeleri gerekmez; zira dişi ağrıyan köylü hanım gibi, diğer köylüler de, hem doktora, hem Ay Kadın'a başvurmakta bir çelişki görmemekte, işlerine yarayan bu su kaynağını temiz ve kutsal tutmaya devam etmektedirler. Doksan yedi yaşındaki, köyün en yaşlı dedesinin, birkaç yıl önce kaynağın taş havuzunu cebinden para ödeyerek yenilettiğini anlatması, köylülerin Ay Kadın'ı geleceklerine aktarmak istediklerini göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. M.S. (27), H. S. (31), N. F. (22), Kızılca Köyü, 2009
2. H. E. (36), Kızılca Köyü, 2009
3. N. E. (42), Kızılca Köyü, 2009
4. H. S. (42), H. G. (52), N. İ. (38), B. T. (56), Kızılca Köyü, 2009
5. H. S. (42), Kızılca Köyü, 2009
6. H. G. (52), Kızılca Köyü, 2009
7. B. T. (56), H. S. (31), N. F. (22), N. E. (42), Kızılca Köyü, 2009
8. E. G. (31), Kızılca Köyü, 2009
9. N. İ. (38), Kızılca Köyü, 2009
10. M. S. (27), N. F. (22), Kızılca Köyü, 2009
11. Dinçol, B., Dinçol, A. "Eski Anadolu'da Haberleşme", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, 2003, Sayı 16; 1-5
12. Özgüç, T. *Maşat höyük Kazıları ve çevresindeki Araştırmalar*. Ankara, TTK Yayınları. 1978
13. Alp, S. *Hitit Çağında Anadolu: Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*. Ankara, Tübitak Yayınları. 2001; 84-86
14. KARP Komana Arkeolojik Araştırma Projesi, erişim: Eylül 2009, www.komana.org/c.htm
15. Özgüç, T. "Excavations at the Hittite Site, Maşat Höyük: Palace, Archives, Mycenaean Pottery". *American Journal of Archaeology*, Vol. 84, No. 3. 1980; 305-309
16. Murat, L. "Hititlerde Su Kültü". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 31, Sayı 51, 2012, s.125-158
17. Köroğlu, K. Sönmez, Ş. "Phryg Krallığı", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü resmi sitesi*, erişim: Eylül 2009, <http://turkinst.org/tr/dosyalar/frig/index.htm>
18. Büyükgün, B. "Men Kültüyle İlgili Eskişehir, Afyon, Kütahya ve Pamukkale Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Bazı Taş Eserler". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Arkeoloji A.B.D. 2006
19. Algan, E., *Anadolu Medeniyetleri, Hitit-Frig-Urartu* Esbank Kültür Yayınları, 1997
20. Şahan, M. "Anadolu'da Tanrıça", *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001, s.43
21. Kingsley, *Antik Felsefe: Gizem ve Büyü*, Kabalıcı Yayınevi, 2002, s. 144
22. Ş. G. (46), Bursa Kestel, 2015
23. Arkan, Y. "Hitit Dini Üzerine Bir İnceleme". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. Cilt 38 Sayı 1-2. 1998; 271-285.
24. Dinçol, B. "Hititler'de Fal ve Kenahet". *Arkeoloji ve Sanat*. Sayı 4. 1979;8